

«Tajikistan State University of Commerce»

Course name: National economy

Week:14. Hydropower security system - a direction for sustainable development of the national economy.

Khojazoda Dilovar Khairuddin

«Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон»
Номи фан: Иқтисоди миллӣ

Мавзӯи: 14. Низоми беҳатарии гидроэнергетикӣ – самти рушди устувори иқтисоди миллӣ.

Хочазода Диловар Хайруддин

Саволҳои лексия:

- 1. Моҳияти беҳатарии энергетикӣ ва самти рушти он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.**
- 2. Захираҳои гидроэнергетикии Осиёи Маркази ва истифодаи оқилонаи онҳо.**
- 3. Фаъолияти беҳатарии обию энергетикӣ – самти рушди устувори иқтисоди миллӣ.**

1. Моҳияти беҳатарии энергетикӣ ва самти рушти он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти мамлакат мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар иҷлосияи 63-юми СММ баромад намуда се масъалаи асосиро дар арсаи байналмиллалӣ ҳамчун масъалаҳои аввалиндараҷа ва глобалӣ арзёбӣ намуд:

- 1) ин тағъирёбии иқлим дар рӯи замин;
- 2) таъминоти беҳатарии озуқаворӣ;
- 3) истифодаи самараноки захираҳои обию энергетикӣ ва расидан ба истиқлолияти энергетикӣ¹.

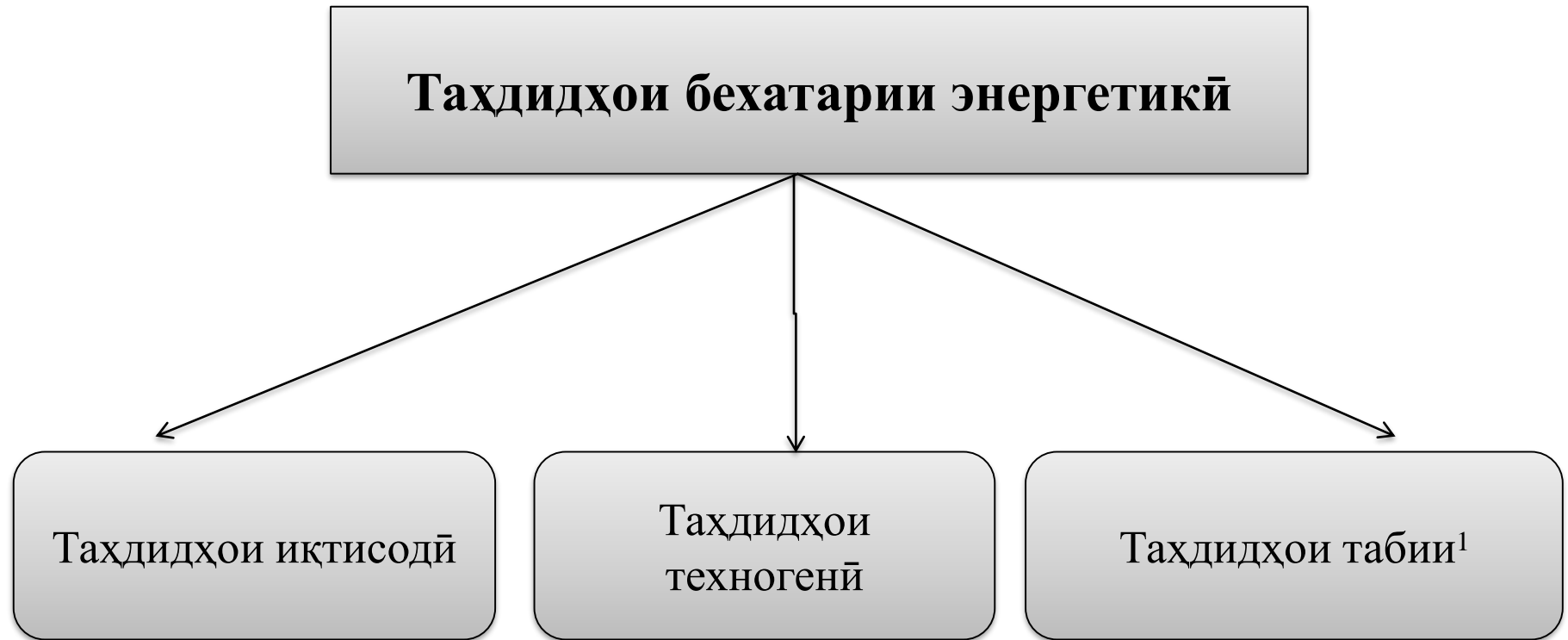
1. Исайнов Ҳ.Р. Иқтисоди миллӣ: китоби дарсӣ,-Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.

Бехатарии энергетикӣ :

Бехатарии энергетикӣ гуфта – ин таъмини саривақтӣ, пурра ва бефосилаи энергияи сифати лозима ба ҳама соҳаҳои иқтисодиёт ва аҳоли бо назардошти бартараф намудани таъсири манфӣ ба муҳити атроф мебошад¹.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи бехатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Таҳдидҳои бехатарии энергетикӣ:

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи бехатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз лиҳози захираҳои об нисбатан бой буда зиёда аз 50 % сарчашмагирии ҳавзаи баҳри Арал ба ҳудуди Тоҷикистон рост меояд. Ин захираҳо бо пиряхҳо, ки 6 %-и ҳудуди ҷумҳуриро фаро гирифтааст, якҷоя шуда захираҳои бузурги оби тозаро ташкил медиҳанд, ки он дар ҳаҷми 845 млрд. метри кубӣ арзёбӣ мегардад¹.

1. Вазорати энергетика ва захираҳои оби Ҷумҳурии

Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

2. Захираҳои гидроэнергетикии Осиёи Маркази ва истифодаи оқилонаи онҳо:

Чумхуриҳо	Ҳавзаи Амударё (км ³ /сол)	Ҳавзаи Сирдарё (км ³ /сол)	Ҳамаги дар ХБА:	
			км ³ /сол	бо %
Қазоқистон	-	4,5	4,5	3,9
Қирғизистон	1,9	27,4	29,3	25,3
Тоҷикистон	62,9	1,1	64,0	55,4
Туркменистон (якҷояги бо Эрон)	2,78	-	2,78	2,4
Узбекистон	4,7	4,14	8,84	7,6
Афғонистон	6,18	-	6,18	5,4
Ҳамагӣ	78,46	37,14	115,6	100 ¹

1. Вазорати энергетика ва захираҳои обӣ Чумхурии Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

Факту рақамҳои чадвали 1 аз он гувоҳӣ медиҷанд, ки дар маҷмуъ 55,4 % захираҳои оби ҷавзаи бачри Арал ба ҷудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон рост меояд, ки он дар ҳаҷми $64,0 \text{ км}^3/\text{сол}$ арзёбӣ мегардад. Аз ин ҷост, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби бойгари захираҳои об дар миқёси ИДМ (СНГ) баъди Федератсияи Россия дар ҷои дуюм, дар миқёси Осиёи Марказӣ ҷои якум ва дар ҷаҳон ҷои 8-умро баъди Ҷумҳурии Чин, Федератсияи Россия, ИМА, Бразилия, Зоирав ва Ҳиндустон мегирад.

Агар мо таҳлили қиёсии самаранокии захираҳои гидроэнергетикии дарёҳоро аз назар гузаронем, он гоҳ вазъият дар ин ҷо дигархелтар аст. Барои ин мо таҳлили қиёсии дарёҳои Панҷ ва Вахш Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо дарёи Волгаи Федератсияи Россия аз назар мегузаронем.

Дарёҳои Панҷ ва Вахш, агарчӣ аз ҳисоби дарознашон нисбати дарёи Волга кӯтоҳ бошанд ҳам, аз рӯи иқтидор ва коркарди қувваи барқ нисбати дарёи Волгаи Федератсияи Россия бой ҳаст. Сабаб дар он аст, ки шароитҳои табиӣ-иқлимӣ ва релефи ҷумҳурии мо бештар барои коркарди қувваи барқ мусоид буда ин имконияти коркарди қувваи барқро якҷанд маротиба зиёд менамояд, ки ҳатто дар як дарё аз 5 то 10 адад НОБ-ӣ сохтан мумкин аст¹.

1. Вазорати энергетика ва захираҳои обӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

Сохтори обистиғодабарӣ дар шароити иқтисоди миллӣ:

Умуман сохтори обистиғодабарӣ дар соҳаҳои иқтисоди миллӣ чунин аст: дар соҳаи кишоварзӣ 85 %, саноат 6 %, обистиғодабарӣ дар шахр 5 % ва дар деҳот 4 %¹.

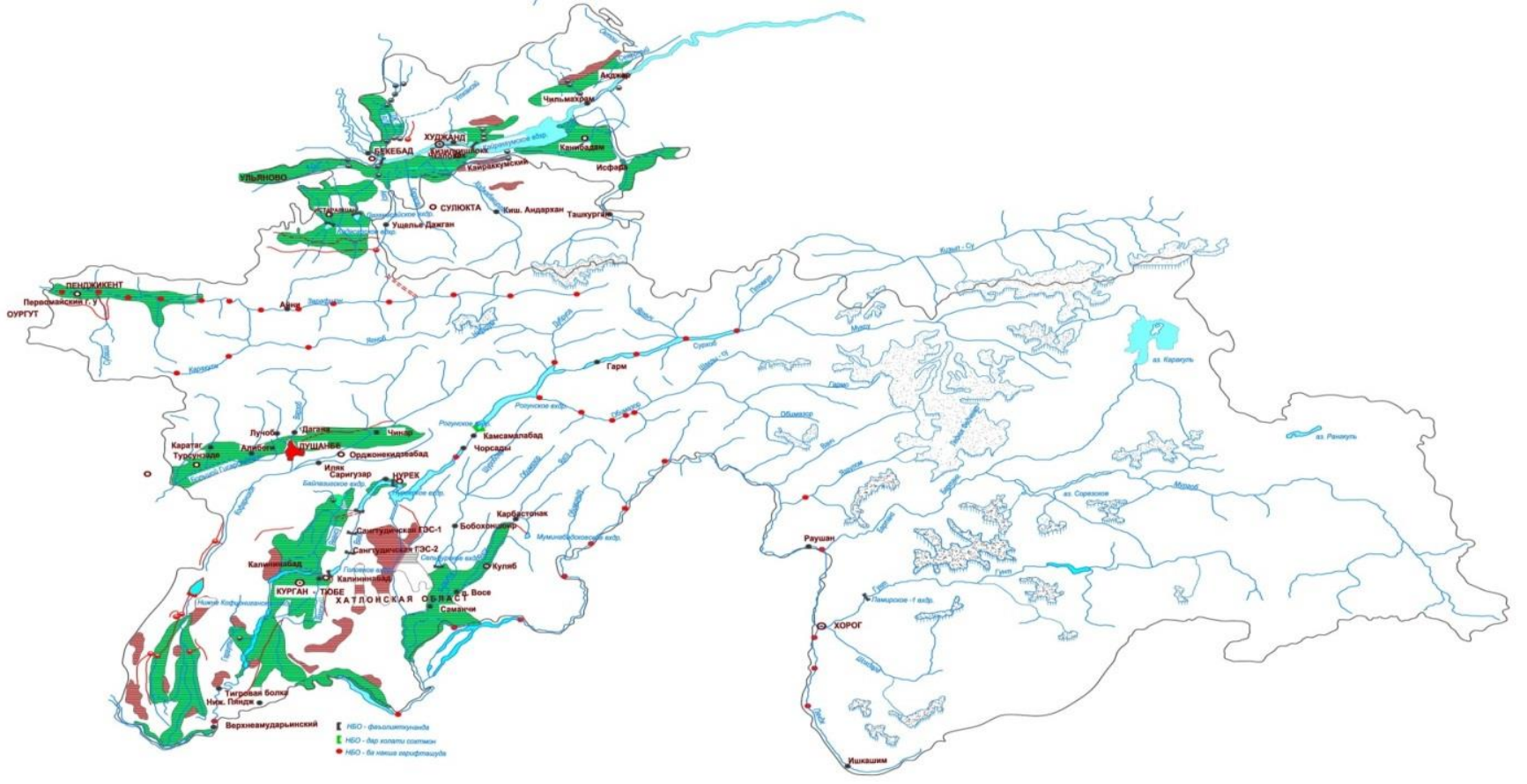
Таҳлили нишондиҳандаҳо аз он гувоҳӣ медиҳад, ки аз ҳама бештар захираҳои об дар соҳаи кишоварзӣ, аз он ҷумла барои обёрикунонии заминҳо истифода мешавад, зеро ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 90 %-и маҳсулотҳои соҳаи растанипарварӣ аз заминҳои обӣ ба даст меояд.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи бехатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Чи тавре ки дар боло қайд карда гузаштем, аз руи нишондиҳандаҳои захираҳои гидроэнергетикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бой буда дар Осиёи Марказӣ ба ҳудуди он рост меояд, ки дар шароити ҳозира ҳамагӣ 4 %-и он истифода мешаваду халос. Агар мо потенциал (иктидорҳо)-и истеҳсолии қуваи барқии ҷумҳуриро таҳлил карда бароем, он гоҳ ин нишондиҳанда тақрибан дар ҳаҷми 527 млрд кВт-соат арзёбӣ мегардад¹.

1. Хоҷаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетики дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.

Захираҳои гидроэнергетикии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

1. Хоҷаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетикии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 сах 117-125.

Захираҳои гидроэнергетикии Ҷумҳурии Тоҷикистон гувоҳӣ медиҳад ва он аломатҳое, ки бо ранги кабуд оварда шудааст, ин НОБ-и амалкунанда, бо ранги сабз ишорашуда НОБ-и сохташаванда, аломатҳое, ки бо ранги сурх оварда шуда НОБ-и ба нақшагирифташуда мебошад. Он аломатҳое, ки бо харитаи сабз оварда шудааст, ин заминҳои обӣ мебошад ва хотиррасон кардани ҳастам, ки баъди ба истифода додану ба фаъолият шурӯъ намудани НОБ-и ба нақшагирифташуда имконияти обёрӣ намудани 200-300 ҳазор га заминҳои обӣ ба даст меояд¹.

1. Хочаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетики дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.

Нишондиҳандаҳои техникӣ:

Нишондиҳандаҳои техникӣ-иқтисодии нерӯгоҳҳои обии барқии ҷумҳурӣ гувоҳӣ медиҳад. Қайд кардан ҷоиз аст, ки айна ҳол бузургтарин НОБ-и амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон НОБ-и Норақ мебошад, ки дар дарёи Вахш сохта шудааст. Иқтидори барқии НОБ-и Норақ 3000 мВт -ро ташкил дода, истеҳсоли солонааш 11,2 млрд. кВт. соат мебошад.

Ҷи тавре, ки дар боло ишорат намудем, шароитҳои табиӣ-иқлимӣ ва релефи ҷумҳурии мо бештар барои коркарди қувваи барқ мусоид буда дар як дарё аз 5 то 10 адад силсила НОБ-ӣ сохтан мумкин аст¹.

1. Исайнов Ҷ.Р. Иқтисоди миллӣ:
китоби дарсӣ,-Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.

3. Фаъолияти беҳатарии обию энергетикӣ – самти рушди устувори иқтисоди миллӣ:

Бояд қайд намуд, ки яке аз омилҳои ба таъминоти беҳатарии энергетикӣ мусоидаткунанда, ин ҷоннок намудан ва тезонидани чараёни сохтану ба истифода додани НОБ-и хурд дар минтақаҳои алоҳидаи ҷумҳурӣ мебошад. Нишондичандаҳои НОБ-и хурд ва миёна оварда шудааст. Бо ҳисоби мутахассисон сохтани ҷунин нерӯгоҳҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок буда, барои амалӣ намудани ин мақсад ҳамаи шароитҳо ба мисоли қувваи корӣ, шароитҳои табиӣ-географӣ, баъзе воситаҳои сохтмони худӣ вучуд дошта ва аз ҳама асос онҳо дар мӯҳлати кӯтоҳ худхаридкуниашон ба амал меояд. Ҳарчанд, ки дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурӣ барои сохтани нерӯгоҳҳои хурд ҷунин шароит нест, лекин аз худ кардани танҳо 10 % захираҳои гидроэнергетикӣ дарёҳои хурд дар минтақаҳои баландкӯҳ метавонад 70 % маҳаллаҳои хурди аҳолинишинро бо қувваи барқ таъмин созад¹.

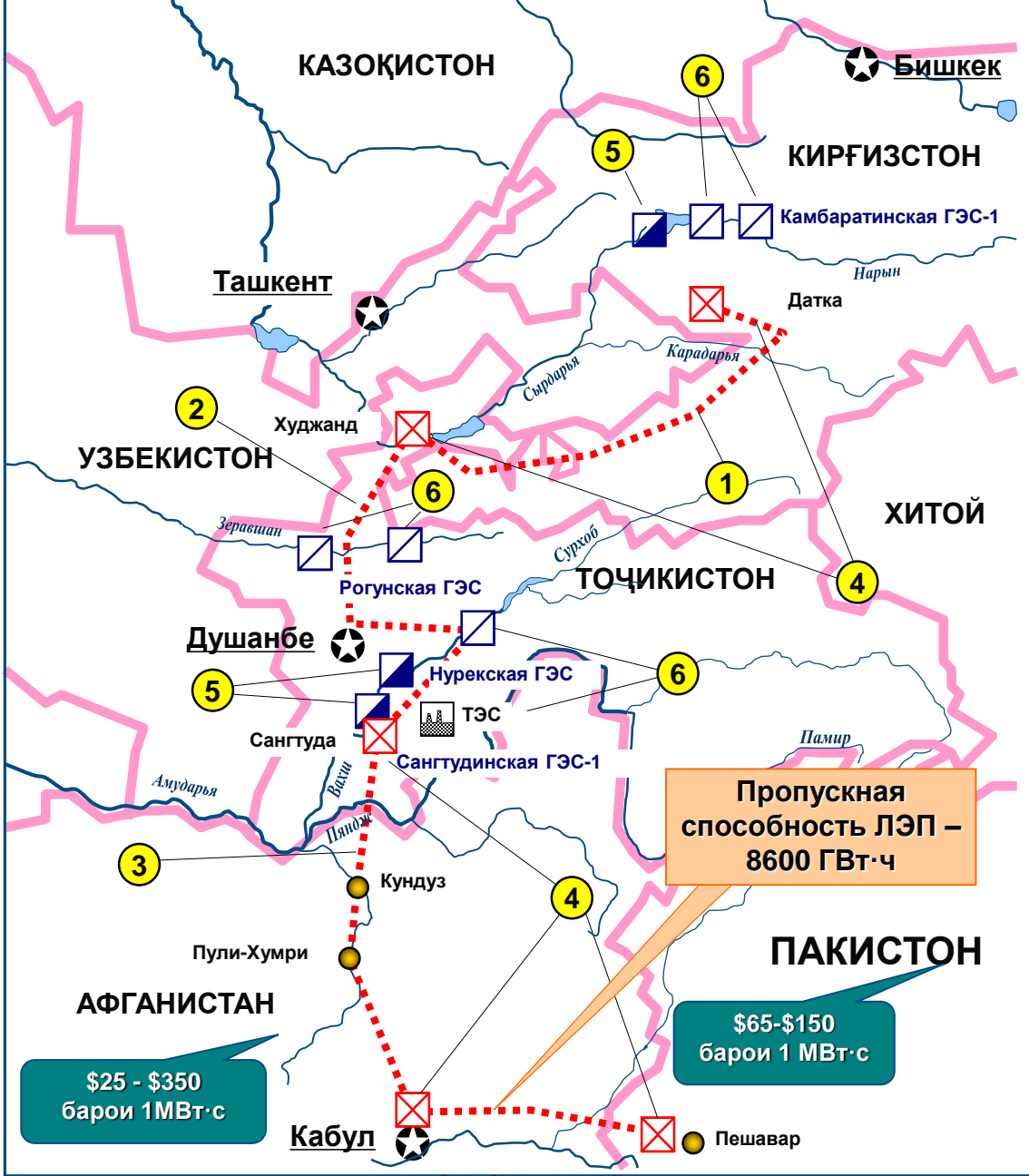
1. Исайнов Ҳ.Р. Иқтисоди миллӣ:

китоби дарсӣ,-Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.

Умуман дар назар дошта шудааст, ки бо сохтану истифода додани НОБ-ии дар нақша гирифташуда то соли 2030-ум истеҳсоли қувваи барқро дар ҷумҳурӣ метавонад то 57 млрд. кВт. соат расонида шавад, ки ин имконият медиҳад на танҳо истиқлолияти пурраи энергетикиро ба даст дарорем, балки содироти қувваи барқро ба давлатҳои ҳамсоҷи ҷануб ба мисли Афғонистан, Покистан, Ҷумҳурии Ислонии Эрон ба роҳ монем. Аз ин хотир дар хати интиқоли барқи Ҷануб-Шимол, дар хати интиқоли барқи 500 кВ, ки Тоҷикистонро бо Афғонистон ва Покистон мепайвандад ва хати интиқоли барқи 220 кВ, ки Тоҷикистонро бо Афғонистон пайваст менамояд ва дар хати интиқоли барқи 765 кВ, ки Тоҷикистонро бо Афғонистон ва Покистон мепайвандад оварда шудааст.

Як нуктаро низ бояд ёдовар шуд, ки сохтмони хати интиқоли барқ бо номи CASA-1000 дар назар дошта шудааст, ки дар ҳолати сохтану ба истифода доданаш имконияти интиқоли қувваи барқ то Осиёи Ҷанубӣ ба амал меояд. Худи маънои CASA аз забони англисӣ кутоҳкардашуда гирифта шуда, маънояш Средня Азия-Южная Азия мебошад, ки барои сохтмони пурраи он 1 млрд. 200 млн. доллари амрикоӣ маблағ ҷудо карда мешавад¹.

1. Исайнов Ҷ.Р. Иқтисоди миллӣ: китоби дарсӣ,-Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.

Лоиҳаи CASA-1000

1. Вазорати энергетика ва захираҳои обӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

Ҳамин тавр вазъ ва тамоюли рушди гидроэнергетика таҳлил намуда, барои истифодаи самараноки захираҳои обию ирригатсионии ҷумҳурӣ ва бартарафсозии муаммоҳои ҷойдошта аз нигоҳи мо дар ояндаи наздик гурӯҳи чорабиниҳои зеринро амалӣ намудан ба мақсад мувофиқ аст:

-дуруст ба роҳ мондан ва мукамалгардонии принципи тақсимот ва лимити истифодабарии захираҳои оби минтақа, яъне шартномае, ки дар ш. Нуқуси Узбекистон аз 20 сентябри соли 1995 инҷониб баста шудааст ба мақсад мувофиқ нест, ки он тақсимот бо чунин тарз ба амал омадааст: барои Ҷумҳурии Қирғизистон -0,09 км³, барои Тоҷикистон -7-9 км³, барои Туркменистон -22 км³, барои Узбекистон -22-23 км³ мебошад. Яъне гуфтан мумкин аст, ки ҷумҳуриҳои воқеъ дар болооб ҷойгиршуда, ки ба зумраи онҳо Қирғизистону Тоҷикистон шомил ҳастанд, захираҳои бойи оби дошта аммо онро пурра истифода бурда наметавонанд ва хубтару беҳтар мебуд агар принципи тақсимот ва истифодаи обҳои минтақа аз нав такмил дода шуда, мавриди таҳдид қарор мегирифт;

-сари вақт азнавтаҷҳизонӣ ва барқароркунии иншоотҳои гидротехникӣ ва чӣ тавре ки маълум аст дар ҷумҳурӣ 9 обанбор вучуд дорад, ки ҳар кадоме онҳо аз 0,028 то 10, 5 млрд. м³ обғунҷоиш дорад. Ин иншоотҳо дар шароити ҳозира ба хизматрасониҳои техникӣ эҳтиёҷ доранд, зеро ки аз сабаби дар минтақаҳои номусоид ҷой доштани хатарҳои тағӣ об мондани водиҳои дар поёноб ҷойгиршударо ба миён меоваранд (новобаста аз онҳо, ки ин ҷараён дар ҷумҳурӣ зина ба зина амалӣ гардида истодааст, масалан азнавтаҷҳизонӣ (реконструкция)-и неругоҳи оби барқии Норақ ба анҷом расида истодааст). Як нуқтаи низ бояд қайд намуд, ки моҳи августи соли 2014 Созишнома байни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки Аврупоии таҳдид ва Рушд дар бораи азнавсозии НОБ-и Қайроқум дар ҳаҷми 75,7 млн. доллари амрикоӣ ба анҷом расид. Аз ин рӯ ба мақсад мувофиқ мебуд, агар ки азнавтаҷҳизонӣ (реконструкция)-и иншоотҳои гидротехникӣ метавонист яке аз самтҳои афзалиятноки рушди гидроэнергетика дар ҷумҳурӣ қарор мегирифт;

-чоннок намудани фаъолгардонии чалби сармоягузориҳо ба рушди «иқтисодиёти сабз» (зеленая экономика) (Рио-92) ва Йоханнесбург (2002).

Ин мафҳум, чунин низоми иқтисодиро дар бар мегирад, ки технологияи аз ҷиҳати экологӣ тоза ва аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок бояд асоси рушди босуботи кишоварзиро таъмин намояд, ки ҳам рушди иқтисодӣ ва ҳам беҳатари муҳити атрофро таъмин карда тавонад. Барномаи СММ оид ба муҳити зист дар моҳи март соли 2009 маърузае «Раванди сабзи глобалии нав»-ро тайёр намуд, ки дар он зарурияти сармоягузориҳо ба пешгирии проблемаҳои экологии ҷаҳониро пешниҳод намуд. Масалан, сармоягузориҳо дар ҳаҷми 1 % аз ММД-и ҷаҳонӣ, яъне \$750 млрд, дар ду соли оянда метавонад ба ташкили «иқтисодиёти сабз» заминаи мустаҳкам гузорад. Дар соҳаи истифодаи захираҳои обию ирригатсионӣ бошад, ин чараён бо воситаи амалисозии маҷмӯи чорабиниҳо ба мисли гузаштан ба технологияи ҷифзи захираҳо ва энергия равонагардида (ҷорӣ намудани усулҳои нави обёрӣ ба мисоли қатрагӣ, боронӣ, зерихокӣ), амалӣ намудани чорабиниҳои муҳофизати растаниҳо бо истифодаи усули агробиологӣ, пешгирӣ намудани сарчашмаи ифлосшавии захираҳои об, таъмини аҳоли бо оби тоза ва аз ҷиҳати санитарӣ ҷавобгӯй ва ғайраҳо амалӣ карда мешавад¹.

1. Исайнов Ҳ.Р. Иқтисоди миллӣ: китоби дарсӣ,-
Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.

-таракқӣ додани кулли соҳаҳои энергетикӣ, дар навбати аввал тақия бо соҳаи гидроэнергетика ва дар ин радиф равнаки намудҳои гуногуни энергияи офтобӣ, шамоли (бодӣ) ва ғайра. Зеро ки ҳамаи ин намуди сарчашмаҳои энергияро дар якҷоягӣ ба роҳ мондан душвор ва шояд ғайриимкон низ бошад. Масалан, таҷрибаи ҷаҳонӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки танҳо давлатҳои бузургу бой ба мисли ИМА, Руссия, Ҷумҳурии Чин азҳудкунии саноатии ҳамаи он сарчашмаҳои энергияро дар маҷмӯъ (бо таври комплексӣ) ба роҳ мондаанд. Мамлакатҳои хурд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро шояд ба гурӯҳи онҳо шомил бошад, чун қоида дар масъалаи инкишофи худ, ба ҳар суръат метавонад дар марҳилаи аввал танҳо ба яке аз онҳо тақия намояд. Ба фикри мо дар шароити мусоиди табию ҷуғрофии ҷумҳурӣ ва захираҳои кофии об, рушди соҳаи гидроэнергетика, ки аз ҷиҳати экологӣ тоза ва ба муҳити атроф безарар мебошад, аз ҳама ба мақсад мувофиқ аст¹.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Мавриди зикр аст, ки низоми идоракунии соҳаи энергетика дар давлатҳои Норвегия ва Черногория аз ҷониби давлат сурат мегирад. Дар Норвегия ширкати давлатӣ Statkraft ва ширкатҳои бузурги муниципалӣ ба истеҳсоли қувваи барқ машғуланд. Тақрибан 220 таъминкунандагони минтақа ба истеъмолкунандагони охири қувваи барқ медиҳанд. Интиқоли қувваи барқ дар кишвар аз ҷониби ширкати шабакаи барқи Statnett, ки моликияти давлат аст, амалӣ карда мешавад. Ҳамзамон, Черногория дорои захираҳои назарраси гидроэнергетикӣ, ҷангал ва офтобӣ мебошад. Пеш аз ҳама муаллиф стратегияҳои энергетикӣ Норвегия ва Черногорияро таҳлил менамояд, ки ин мамлакатҳо дорои шароити иқлимӣ ва ҳудудӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқро доро мебошанд¹.

1. 1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Чадвали 2.-Таносуби шароити иқлимӣ ҳудудии Норвегия, Черногория ва Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Мамлакат	Норвегия	Черногория	Тоҷикистон
Аҳолӣ, миллион нафар	5, 295	0,629	10,126
Майдони ҳазор метри мураббаъ. км	385,178	13,821	141,4
Ҳиссаи ҳудуди кӯҳ, %	70	80,58	93
Истеҳсоли нерӯи барқ млрд. кВт / с.	146,54	2,4	19,7
Ҷиссаи неруи барқи обӣ, %	89	75	95
Шумораи ҳафтаҳо дар як сол, норасоии барқ дар соҳаи гидроэнергетика	4	12	16
Захираҳои гидроэнергетикӣ, млрд. кВт/с.	120	10	527
Таъмини неруи барқ ба 1 нафар, кВт / с.	27675	3816	2159
Истифодаи неруи барқи обӣ %	35	18	3,5

1

1. Мозговая О.О. Анализ зарубежного опыта развития конкуренции на розничном рынке электрической энергии//Вестник университета № 10, 2018., Серия: Экономика: проблемы, решения и перспективы- С.108-116;

Таҳлили қиёсии ҷадвали 2 аз он шаҳодат медиҳанд, ки Норвегия қариб ду маротиба камтар аҳоли дорад, 7,4 маротиба бештар аз Тоҷикистон неруи барқ истеҳсол мекунад, гарчанде кишвари мо аз Норвегия 4,4 маротиба захираҳои гидроэнергетикии бештар дорад. Истеҳсоли бештари неруи барқ ба ҳисоби миёна барои як нафар дар Норвегия (27675 кВт/соат) ва дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин рақам ҳамагӣ 2159 кВт/соат аст, ки нисбат ба Норвегия 12,8 маротиба камтар аст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо 3,5%-и иқтисоди захираҳои гидроэнергетикиро истифода мебаранд. Ин нишондиҳанда барои Норвегия ва Черногория мутаносибан 35% ва 18% -ро ташкил медиҳад.

Ҳамин тариқ, бо назардошти шароит ва рушди иқтисодии саноати гидроэнергетикии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи рушди низоми энергетикӣ Норвегия ва Черногорияро метавон истифода бурд. Асос барои саноати баландтарини энергетикӣ дар Норвегия соҳаи гидроэнергетика мебошад. Захираҳои обӣ дар кишвар хеле фаровон буда, шабакаи васеи неругоҳҳои хурди энергетикӣ бунёд гардида, дар кишвар самаранок фаъолият мекунад, ки асоси таъмини неруи истеҳсолии саноат ва хоҷагӣ мебошанд¹.

Бояд қайд кард, ки дар чараёни татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ аз соли 1991 низоми энергетикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро дар шароити нави сохторӣ ва иқтисодӣ оғоз намудааст.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Мавриди зикр аст, ки истеъмолкунандагони асосии неруи барқ соҷаҳои саноату сохтмон ва кишоварзӣ мебошанд.

Агар дар сохтори истеъмолкунандагони неруи барқ дар соли 2013 маҷеи асосиро соҷаи саноату сохтмон (40,1%) ташкил диҳад, дар соли 2020 он ба (33,0%) баробар аст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки маҷеи соҷаи саноату сохтмон дар истеъмоли неруи барқ коҳиш ёфтааст. Таҳлили сохтори истеъмолкунандагони неруи барқ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2013 нишон дод, ки дар соҷаи кишоварзӣ (23,2%), ва дар соли 2020 ба (19,4%) дар ҳаҷми истеъмоли неруи барқ пешсафанд¹.

1. Вазорати энергетика ва захираҳои обӣ Ҷумҳурии

Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

Истифодаи устувори об дар ҳама гуногуншаклии худ мураккаб буда, дар ҳар кишвар хусусиятҳои хоси худро дорад. Афзалияти мушаххаси иқтисоди ин рушди неруи гидроэнергетикӣ дарёҳои дохилӣ мебошад. Дар ин замина, Тоҷикистон ба таъмини амнияти энергетикӣ тавассути сохтмони НБО-и “Роғун”, инчунин сохтмони як қатор неругоҳҳои дигари гидроэнергетикӣ аҳаммияти махсус медиҳад¹.

1. Большаков С.В. Финансы предприятий: теория и практика – М. Книжный мир, 2005

Истифодаи захираҳои гидроэнергетикии дарёҳои Сурхоб ва Хингоб

№	р. Сурхоб	Объём водохранилища км	Устьевая мощность МВт	Выработка гидро. эл. энергии млрд кВт.ч/год	Стоимость проекта млн. долл США
①	Джалбулакская ГЭС	1,4	600	2,0	480
②	Сайронская ГЭС	0,01	500	2,2	400
③	Горгенская ГЭС	0,02	600	2,7	480
④	Гармская ГЭС	0,02	400	1,8	320

№	р. Оби-Хингоу	Объём водохранилища км	Устьевая мощность МВт	Выработка гидро. эл. энергии млрд кВт.ч/год	Стоимость проекта млн. долл США
①	Сангворская ГЭС	1,5	800	2,0	640
②	Урфатинская ГЭС	0,01	850	2,1	680
③	Штипенская ГЭС	0,01	600	1,5	480
④	Ефарская ГЭС	0,02	200	1,2	190
⑤	Енурская ГЭС	0,01	160	0,96	330

1. Хочаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетики дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.

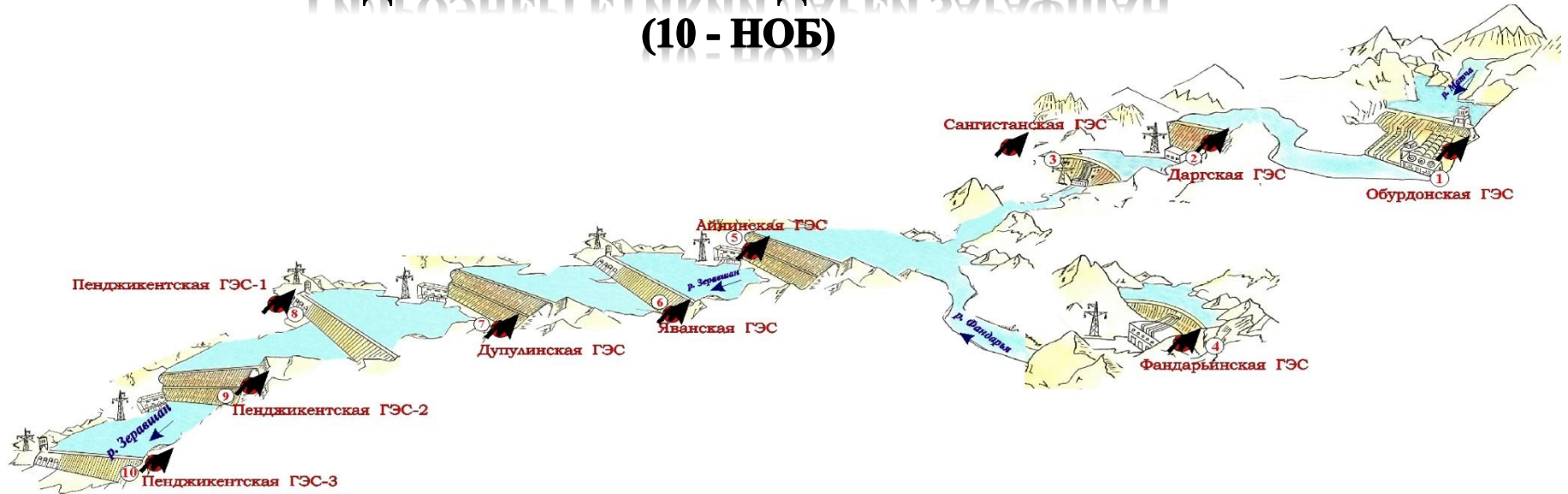
Истифодаи захираҳои гидроэнергетикии дарёи Вахш

Использование гидроэнергоресурсов реки Вахш.

1. Хочаев Д.Х. Таъмини беҳатари захираҳои гидроэнергетикии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.

ИСТИФОДАИ ЗАХИРАҶОИ ГИДРОЭНЕРГЕТИКИИ ДАРҶИ ЗАРАФШАН (10 - НОБ)

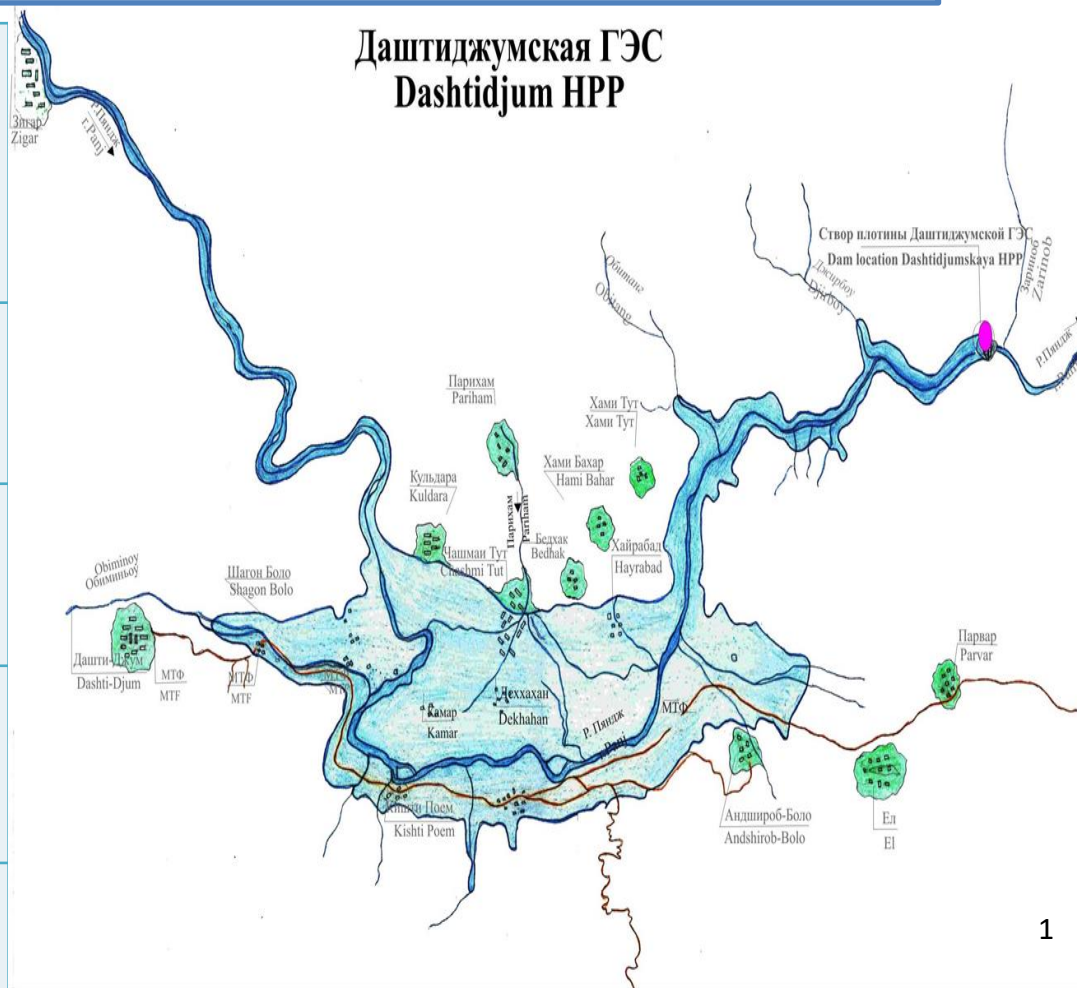
№	р. Зеравшан	Объём водо- хранилища млн	Уст. мощность МВт	Выработка млрд кВт.ч/год	Среднегодовая продолжительность эксплуатации ГЭС
5	Айнинская ГЭС	0,05	160	0,95	128
6	Яванская ГЭС	0,05	120	0,18	96
7	Дупулинская ГЭС	26	200	1,0	160
8	Пенджикентская ГЭС-1	-	50	0,27	40
9	Пенджикентская ГЭС-2	-	45	0,25	36
10	Пенджикентская ГЭС-3	-	65	0,38	52

№	р.Зеравшан (р. Матча)	Объём водо- хранилища млн	Уст. мощность МВт	Выработка млрд кВт.ч/год	Среднегодовая продолжительность эксплуатации ГЭС
1	Обурдонская ГЭС	0,72	120	0,35	96
2	Даргская ГЭС	0,05	130	0,75	105
3	Сангистанская ГЭС	0,05	140	0,9	112
	р. Фандарья				
4	Фандарьинская ГЭС		300	1,8	240

1. Хоҷаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетики дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.

Нишондиҳандаҳои асосии НОБ- и Даштиҷум:

Маблаггузори асоси (млрд. долл.)	3,8
Баландии дамба (м)	320
Дарозии обанбор (км)	70
Иқтидори барқии НОБ (мВт)	4000
Истеҳсоли барқӣ (млрд.кВт соат)1.	15,6

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Истифодаи энергияи офтоб:

Қайд кардан зарур аст, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон энергияи офтобӣ имкониятҳои бузург дорад. Ҳудудан Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳудуди 37 ва 41 дараҷаи шимол ҷойгир аст, ки он ба воридшавии "минтақаи офтобии ҷаҳонӣ" мутобиқ аст. Иқлиман Тоҷикистон барои ҷорӣ намудани энергияи офтоб шароити мусоид фароҳам овардааст, ки бо 280 то 330 рӯзҳои офтобӣ дар як сол тавсиф дода мешавад. Арзиши радиатсияи офтобӣ 1000 кВт/м² аст, инчунин миқдори умумии радиатсионии офтоб ба 2000 кВт/м² рост меояд. Ин арзиш аз ҳисоби миёнаи мамлакаҳои Аврупо, ки истифодаи бештарини энергияи офтоб мебошад, зиёд аст¹.

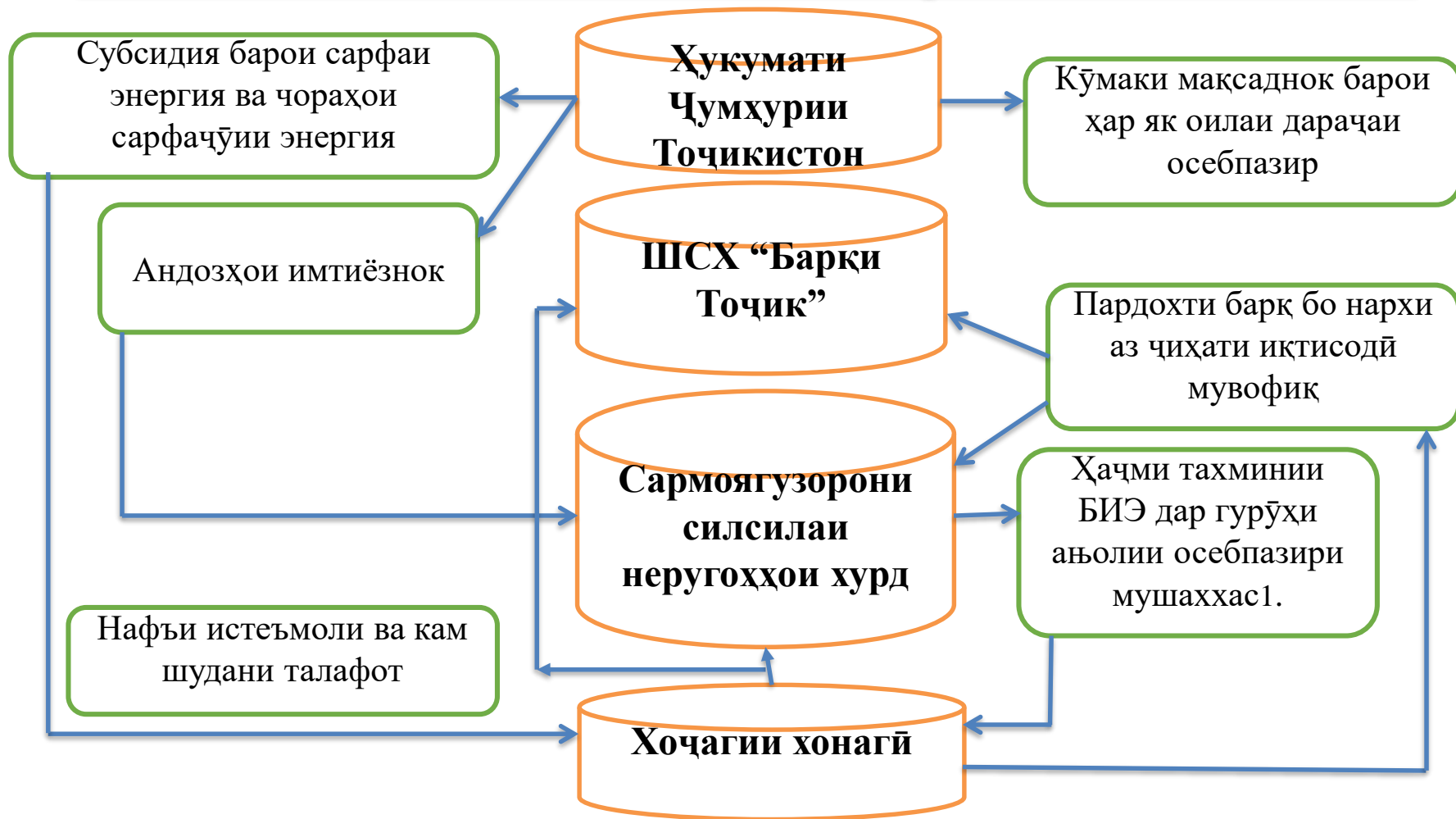
1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи бехатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Истифодаи энергияи офтоб ҳамчун сарчашмаи энергияи алтернативӣ то 20 фоизи сатҳи зарурии нуруи барқро қонеъ хоҳад кард. Мувофиқи маълумоти қоршиносон, иқтисодии нуруи офтобӣ 25 млрд. кВт/соат дар як сол аст. Бо вучуди ин, потенциал пурра истифода намешавад, танҳо як қисми он барои гармкунии об истифода мешавад. Ҳисобҳои қоршиносон тасдиқ мекунанд, ки энергияи офтобӣ, ҳоло дар иқтисодиёти Ҷмҳурии Тоҷикистон ниҳояд қам истифода мешавад ва, имқон дорад, ки ҳар сол дар муддати 10 моҳ 80 фоизи талаботро таъмин намояд.

Ҳангоми таҳия ва татбиқи Консепсияи рушди минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми «Бастаи иҷтимоии энергетикӣ», ки яке аз инструментҳои муҳим дар низоми идоракунии беҳатарии энергетикӣ мебошад, татбиқ карда шавад. Моҳияти ин пешниҳод дар он аст, ки давлат уҳдадор мебошад, ки тамоми шахрвандонро бо бастаи энергетикӣ таъмин намояд. Бастаи иҷтимоии энергетикӣ миқдори ҳадди аққали ҳама намуди энергия барои таъмини фаъолияти муътадил дар шароити воқеии иқлимии минтақаи мушаххаси Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад¹.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Бастаи иҷтимоии энергетикӣ:

1

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Асоси ташаккули бастаи иҷтимоии энергетикӣ ба хонаводаҳо истифодаи миқдори муайяни энергия барои иҷрои равандҳои бароҳати зиндагӣ мебошад, ки барои ҳамаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста аз мансубияти минтақавӣ, бо ҳамон нарх пардохт карда шавад.

Ҷанбаи муҳимми қорӣ намудани бастаи иҷтимоии энергетикӣ бояд дастрасии баробар бо нарх барои ҳамаи гурӯҳҳои шаҳрвандон бо назардошти мансубияти иҷтимоӣ нисбат ба аҳолии дурдаст бояд бошад. Энергияи барзиёди маҷмӯи иҷтимоӣ аз ҷониби истеъмолкунанда аз ҳисоби арзиши он пардохта шавад¹.

1. Хоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с

Адабиёти истифодашуда:

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник. –М., 2001.
2. Государственное регулирование национальной экономики: учебное пособие /Е.В. Харченко, Ю. В. Вертакова. -5-е изд., перераб. И доп. – М.: КНОРУС, 2011. -328 с
3. Лапуста М.Г., Мазурина Т.Ю., Скамай Л.Г. Финансы организаций (предприятий) – М.: ИНФРА – М, 2009.
4. Ҳақимов А.Ҳ., Шодиева Т.Г., Каримова М.Т., Қодиров Д.Б., Муминова Ф.М. Иқтисод ва идоракунии минтақа: Китоби дарсӣ. – Душанбе: Деваштич, 2002. – 276 с.
5. Ҳоҷаев Д.Х. Таъмини беҳатарии захираҳои гидроэнергетики дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума Душанбе 2024 /№3 саҳ 117-125.
6. Ҳоҷаев Д.Х., Қурбонов А.Р. Масоили низоми идораи беҳатарии энергетикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Монография.- Шарқи озод, Душанбе – 2021. 140с
7. Ҳақимов Ҳ.А. Ташкили идораи иқтисоди миллӣ. Василай таълим. – Душанбе: «Ирфон», 2005. - 416 с.
8. Исайнов Ҳ.Р. Иқтисоди миллӣ: китоби дарсӣ,-Душанбе Ирфон, 2018с, 548с.
9. Вазорати энергетика ва захираҳои обӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: <https://www.mewr.tj>

ТАШАККУР БА ДИҚҚАТАТОН!